

Írta: Molnár László

SZÉTSZAKADT ÉS MEG NEM FONT HÁLÓK

Makai Éva könyvében a kilencvenes évek iskolai gyermekvédelmének átfogó, saját kutatáson alapuló bemutatására vállalkozott.

A hetvenes nyolcvanas évekből választott két esettanulmányból mindjárt a könyv elején képet kapunk arról, hogy a korabeli időkben az iskola, a nevelési tanácsadó, az egészségügy, a gyámhatóság, vagy éppen a tanács oktatási osztálya miként voltak képtelenek együttműködni a gyermekvédelmi esetek kezelésében.

A gyermekek iránt elkötelezett, a segítői szereptől nem idegenkedő pedagógusok ambíciózusságán, autodidakta képzettségén, de leginkább ösztönösségén és egy szűk spektrumú ellátórendszeren múlt, hogy mennyire lehetett eredményes, eredménytelen egy sokproblémás gyermek segítése.

Mindez persze az olvasóban megfogalmazódó tanulsága az eseteknek, ami nem ellensúlyozhatja a rendszerváltást megelőző évtizedek iskolai gyermekvédelme bemutatása, értékelése elmaradása kapcsán kialakult hiányérzetünket.

A diszfunkciók és a kétségtelen előnyök elemzése, amihez képest vizsgáljuk a kilencvenes évek gyermekvédelmét, kérdésfeltevés nélkül még a könyv címét is megkérdőjelezzük, hiszen mindaz ami „szétszakadt” nem tárul az olvasó elé.

Nem pótolja a hiányt, hogy a harmadik fejezet végén az állami és társadalmi szerepvállalás államszocialista és polgári-demokratikus modelljéről kapunk teoretikus összegzést. Ezek ideáltipikus modellek, és éppen ezért nem helyettesítik valamely korszak elemzését, különösen, ha az iskolai gyermekvédelem konkrét változásait szeretnénk nyomon követni.

A gyermeki jogok fejlődésének áttekintése ugyan csak fontos háttérét adja a gyermekvédelmi és közoktatási rendszer történeti megértésének, de ez sem helyettesíti a kilencvenes évek konkrét jogalkotási lépéseinek az iskolai gyermekvédelmet, vagy tágabban véve a prevenciót meghatározó elemzését.

A kutatás hipotéziseit – bár ilyen fejezetcímmel találkozunk – nem sikerült azonosítani.

Az ilyen formán ismeretlenül maradó hipotézisek megalkotásához az alábbi „tényeket” (!) vette figyelembe a szerző:

1. „ az ellátórendszerben az állami szerepvállalás csökken;
2. a gyermekvédelem nagy része kikerül az állami ellátórendszerből, áttolódik a nonprofit és/vagy a piaci szférába;
3. a szociális és oktatási szféra közti – s emiatt marginális – helyzetére, hovatartozására nincs jó elméleti válasz;
4. a szociális ellátórendszer és a közoktatási rendszer (mint alrendszerek) fejlődése nincs szinkrónban,
5. eközben a gyakorlat megteremtette spontán válaszait:
 - a differenciálódó intézményrendszert
 - a differenciálódó iskolarendszert
 - a differenciálódó szakértelmet.

Kisebb hibának tekinthetnénk, ha ezek a „tények” lennének a kutatás hipotézisei. A negyedik „tény” nem számítva valamennyivel komoly problémáink adódnak, a 2. és 3. „tény” egyszerűen nem felel meg a valóságnak.

A kutatás a következő kérdésekre keresett választ:

- „Mi jellemzi a 90-es évek gyermekvédelmi rendszerét, különös tekintettel az iskolai gyermekvédelemre?

- Az ún. organikus (más kifejezéssel: »spontán« válaszok releváns válaszok-e az alapproblémára?

- Milyen utak, követhető modellek vannak?»

A kutatásba bevont 8 iskola (általános iskola, ÁMK, középiskola) és azok elhelyezkedése az országban jó választásnak bizonyult. Más-más súlyosságú és kiterjedtségű veszélyeztető körülmények, a települési adottságok sokfélesége, az oktatási intézmények eltérő problémakezelési stratégiája, az iskolai attitűdök változatossága, az önkormányzati és alapítványi (pl. Burattino iskola) iskolák megválasztása a mintában biztosítja a kellő reprezentációt.

Kutatásmódszertani szempontból is jól megalapozott a kutatás: dokumentumelemzés, kérdőíves adatfelvétel, statisztikai feldolgozás, interjúk és esettanulmányok.

Hiteles képet kapunk a pedagógusok gyermekvédelmi kultúrájáról, felkészítettségük színvonaláról, problémalátásokról, a veszélyeztetettség értelmezéséről, a gyermekvédelmi munkájukban alkalmazott eljárásokról.

Láthatóvá válik, hogy a vizsgált iskolákban milyen mértékű az igény a professzionális segítők bevonására.

Világosan kitűnik, hogy ott, ahol magas a veszélyeztetett gyermekek aránya vagy, ha az iskola kifejezetten a hátrányos helyzetű gyermekek oktatására jött létre (lásd Burattino iskola), professzionális szociális munkát végeznek, ill. vesznek igénybe.

Tanulságos az iskolák pedagógiai programjának tartalomelemzése, melyből a leggyakrabban, vagy éppen legritkábban alkalmazott gyermekvédelmi tevékenységek ismerhetők meg.

Sajnos az is látszik, hogy a jogszabályi kötelezettség ellenére az iskolák (még) nem tekintik együttműködő partnerünknek a gyermekjóléti szolgálatokat.

Önálló rész foglalkozik egy fővárosi kerületi gyermekjóléti szolgálat csak az iskolából mulasztó gyerekekkel végzett munkájával. Itt a gyermekjóléti szolgálat volt a kezdeményező fél az iskolák felé, bár az elemzett példában ennek sajátos oka volt. Nevezetesen az, hogy az iskolák- az igazolatlan mulasztások okán – közvetlenül az önkormányzat családvédelmi csoportjához fordultak, mielőtt saját kompetencia körükben családlátogatással igyekeztek volna feltárni az okokat, és saját eszközeikkel befolyásolni azt. Ezt követően a családvédelmi csoport kereste meg a gyermekjóléti szolgálatot, a szolgálat pedig együttműködésre ösztönözte az iskolát.

Jó lett volna a kutatás tapasztalatainak egy összegző részt szánni, ami áttekinthetőbbé tette volna a könyvet. Ha a kötetnek lett volna szerkesztője, akkor neki szántuk volna a kritikát, de így ez a hiányosság is a szerzőt terheli. Sajnáljuk.

A könyvben rövid kitekintést találunk a volt szocialista országok átalakuló gyermekvédelméről is. Tematikusan nem illeszkedik az áttekintés az iskolai gyermekvédelemhez, de ha már ide került, jó lett volna értékelő megállapításokkal találkozni, megtenni az óhatatlanul adódó összevetéseket.

Nem szívesen említek minduntalan hiányosságokat, de a legfőbb még hátra van.

Makai Éva nem teszi le a voksát az iskolai szociális munka, mint önálló kompetenciával bíró szakterület mellett, nem határolja el világosan a pedagógiai kompetencia körtől. Ez annál is inkább fontos volna, mert a jogi szabályozás látszólagos egyértelműsége ellenére, homályban hagyja, ill. megkerüli e fontos kérdést.

Felvillantja a bőséges, de nem mindig adekvát irodalmi hivatkozások köréből a jellemző álláspontokat, de ezek kifejtésére és saját álláspontja bemutatására már nem vállalkozik.

Azzal a megállapítással, hogy a pedagógiában nagyobb szerepet kellene kapnia a szociális ismereteknek és viszont, valójában megkerülte e fontos kérdés kifejtését.

A könyv egy napjainkból választott esettanulmánnyal zárul. Nagyon jól megírt esettel, a szerző saját gyakorlatából bemutatott esettel, így bevonódása, érzelmi fűtöttsége érthető.

A kérdés az, hogy a műfajilag inkább szociografikus esetfeldolgozás illik-e a tudományos igény szándékával írt könyvhöz.

Nehéz az eset kapcsán az olvasónak állást foglalnia, mert az érzelmi hatások a szerző álláspontjának elfogadására készítenek. Viszont érezzük, hogy a megítélést jobban segítette volna egy rövid anamnézis egy professzionális esetkezelési terv bemutatásával. Az eset ugyanakkor alkalmas arra, hogy bemutassa a szakmai tévedések lehetőségét, veszélyeit egy Európában is magas színvonalúnak tekintett gyermekvédelmi törvény jogalkalmazási gyakorlatában.

A hiányosságok miatt nem tudom igazán ajánlani Makai Éva könyvét, de tudjuk, hogy a kritika legalább annyira felkelti az érdeklődést, mint a könyv maradéktalan dicsérete.

(OKKER Kiadó, Budapest, 2000.)